

KARKONOSZE IMPONUJĄCY WYGLĄD KARKONOSZY, NAJWIĘKSZEGO

Z SUDECKICH PASM, ZNALAZŁ ODZWIERCIEDLENIE W ICH NIEMIECKIEJ NAZWIE – RIESENGBIRGE, CZYLI GÓRY OLBRZYMÓW. SPOWITY PRZEZ CHMURY I MGŁY SZCZYT ŚNIEŻKI, FANTAZYJNE SKAŁKI, MALOWNICZE KOTŁY, STAWY I WODOSPADY JUŻ OD WIEKÓW PRZYCIĄGAŁY W TE STRONY MIŁOŚNIKÓW GÓRSKICH WĘDRÓWEK.

Karkonosze w przeważającej części leżą po czeskiej stronie granicy, a na terytorium Polski znajduje się jedna czwarta masywu (185 km²). Kulminacją Karkonoszy i całych Sudetów, Śnieżkę (1602 m n.p.m.), najwyższy szczyt Czech, przecina granica państwa. Prawie na całej swej długości, liczącej ok. 70 km, góry mają przebieg równoleżnikowy. Na zachodzie ich granicę wyznacza Przełęcz Szklarska, poprzez którą sąsiadują z Górami Izerskimi. Na wschodzie za przełęczą Okraj prostopadły do głównego Śląskiego Grzbietu Lasocki Grzbiet opada ku przełęczom Lubawskiej i Kowarskiej, poprzez którą Karkonosze graniczą z Rudawami Janowickimi.

Karkonosze kształtowały się w wyniku długotrwałych procesów geologicznych, sięgających prekambry, ale swe główne rysy zawdzięczają ruchom górotwórczym zachodzącym w karbonie. Wówczas, ok. 300 mln lat temu, w orogenezie hercyńskiej powstał batolit karkonoski, czyli ogromna intruzja magmy, skryształowanej w podstawowy budulec Karkonoszy – granitoidy. Rozgrzana magma przeobrażała starsze skały, w które się wdzierała. Pozostałością takich stref kontaktowych są bardzo odporne na niszczenie skały: gnejsy i zmetamorfizowane łupki – m.in. hornfelsy tworzące wierzcho-

łek Śnieżki. Kolejny etap w historii Karkonoszy zaczął się w trzeciorzędzie (25–20 mln lat temu), gdy utworzyły się rozległe powierzchnie zrównania, takie jak Równia pod Śnieżką, które w epoce lodowcowej (zakończony ok. 10 tys. lat temu) stały się miejscem akumulacji śniegu i lodu, a po ustąpieniu lodowca przeistoczyły się w torfowiska. Pozostałość tej epoki stanowią również gołoborza – rumowiska skalne pokrywające szczytowe partie Śnieżki. Charakterystyczne dla Karkonoszy skałki są efektem kwadrowego ciosu granitu i procesów wietrzenia, nadających im zaokrąglone kształty. Najbardziej fantazyjnie skałki prezentują się w śnieżnej otulinie. To właśnie opadom śniegu, notowanym już od końca sierpnia i trwającym nawet do połowy czerwca, zawdzięcza nazwę Śnieżka. Śnieżyce, huraganowe wiatry, mgły to typowe zjawiska na szczycie Karkonoszy, tonącym w chmurach przez niemal połowę roku.

W trudnych warunkach klimatycznych Śnieżki może przetrwać jedynie roślinność alpejska i subarktyczna, m.in. sit skucina, kostrzewa niska, kuklik górski, sasanka alpejska, widłak wronec, jastrzębiec alpejski, porost wzorec geograficzny. Są to gatunki charakterystyczne dla piętra alpejskiego. W Karkonoszach piętra roślinne występują niżej

Podróżniczek – ptak charakterystyczny dla stref alpejskiej i subalpejskiej

niż ich tatrzańskie odpowiedniki. Piętro pogórza sięga 500 m n.p.m., regiel dolny do 1000 m n.p.m., regiel górny do 1250 m n.p.m., piętro subalpejskie rozciąga się pomiędzy 1250 a 1450 m n.p.m. Występujące jeszcze wyżej piętro alpejskie obejmuje kulminację Śnieżki, a ponadto przyszczytowe partie Wielkiego Szyszaka (1509 m n.p.m.), najwyższe wzniesienia Czarnego Grzbietu i krawędzie Śnieżnych Kotłów. Ponad 90% drzewostanu Karkonoszy stanowi świerk, sztucznie wprowadzony do pięter regla dolnego i pogórza, pierwotny w reglu górnym. W XIX w. wytrzebione naturalne zespoły

Części*	Najwyższe szczyty
Grzbiet Śląski	Wielki Szyszak – 1509 m n.p.m.
Grzbiet Czarny	Śnieżka – 1602 m n.p.m.
Grzbiet Kowarski	Skalny Stół – 1281 m n.p.m.

* po stronie polskiej

leśne regla dolnego (buczyna sudecka) i pogórza (grąd z dębem, grabem, lipą, bukiem i klonem) zastąpiono monokulturą świerkową; buczyna sudecka zachowała się jedynie w kilku enklawach. Na granitowym podłożu w reglu górnym występu-

Nad Śnieżnymi Kotłami góruje budynek Centrum Nadawczego RTV, będący niegdyś schroniskiem

Obserwatorium meteorologiczne na Śnieżce

ją naturalne bory świerkowe, które ze wzrostem wysokości nad poziomem morza ulegają przerzedzeniu, stają się coraz niższe, aż w końcu przechodzą w piętro subalpejskie. Dominującym gatunkiem tego piętra jest kosodrzewina, z domieszką jarzębiny i wierzby śląskiej. Takie zarośla spotykane są również w dolnych częściach kotłów polodowcowych, a towarzyszą im czeremcha skalna i jarzębina górską oraz wyjątkowo rzadka wierzba lapońska. W najciekawszym florystycznie miejscu w Karkonoszach – żyłe bazaltowej w obrębie Małego Śnieżnego Kotła – występuje m.in. endemit skalnica bazaltowa oraz relikwit polodowcowy skalnica śnieżna. Na Równi pod Śnieżką rozciągają się torfowiska wysokie, z takimi gatunkami jak żurawina drobnolistkowa, modrzewnica zwyczajna czy borówka bagienna. W piętrze subalpejskim duże powierzchnie zajmują wysokogórskie mury, powstałe na skutek wypalania kosodrzewiny na potrzeby pasterstwa.

Gospodarka człowieka wywarła negatywny wpływ zarówno na florę, jak i faunę Karkonoszy. Nie przetrwał do naszych czasów żaden z dużych drapieżników, wybite zostały niedźwiedzie, wilki, rysie, po II wojnie światowej zniknęły orły przednie. Spośród większych ssaków spotykane są jelenie, sarny i egzotyczne muflony, sprowadzone w 1900 r. z Korsyki i Sardynii. W świecie bezkręgowców występują gatunki arktyczne, m.in. ślimak poczwarówka arktyczna w żyłe bazaltowej Małego Śnieżnego Kotła. Znaczną liczebność

osiągnęły szkodniki lasów iglastych, np. wskaźnica modrzewianeczka, która pod koniec XX w. spowodowała wielkie spustoszenia w tutejszych drzewostanach.

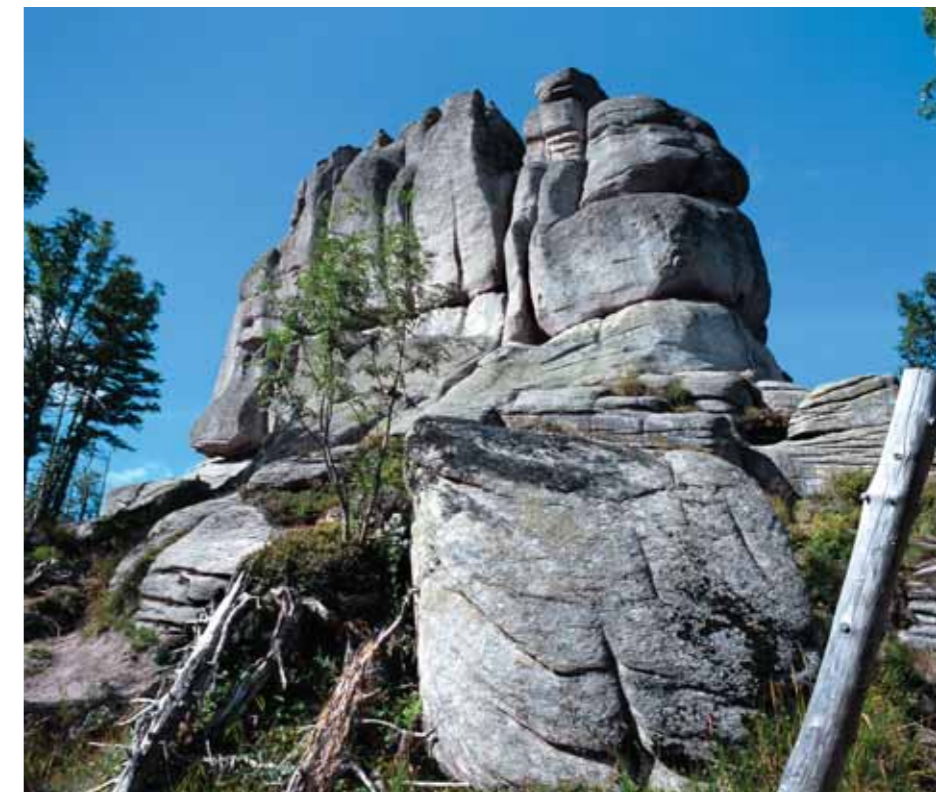
Pomimo kapryśnej aury Śnieżka wciąż pozostaje turystyczną mekką Karkonoszy. Wyraźnie odcinający się w krajobrazie piramidalny wierzchołek najpierw był celem pielgrzymek religijnych (już w 1681 r. na szczycie postawiono kaplicę św. Wawrzyńca), ale z czasem przewały jego zalety widokowe – przy dobrej pogodzie widoczność sięga 200 km. Stojące na szczycie zabudowania, zwane „latającymi spodkami”, mieszczą obserwatorium meteorologiczne i restaurację.

Położona 200 m niżej Równia pod Śnieżką ma całkowicie odmienny charakter. Wśród bagnistych, poprętykanych kosówką połaci połyskują niewielkie jeziora torfowe. Równia stanowi wielki rezeruar wody, dający początek kilku polskim i czeskim rzekom. Jednak torfowiska ulegają zanikowi, coraz większe terytoria zajmuje roślinność trawiasta.

Wody spływające z Równi pod Śnieżką zasilają jeziora wypełniające kotły Wielkiego i Małego Stawu. Cyrki polodowcowe należą do najbardziej spektakularnych elementów rzeźby Karkonoszy. Kotły Wielkiego i Małego Stawu mają pocięte żlebami, wysokie na 200 m granitowe ściany, u stóp których rozciągają się stożki piargowe. Pamiątką po zlodowaceniach są też jeziora, z największym

w Karkonoszach Wielkim Stawem (8,5 ha). Nad Małym Stawem stoi najpiękniejsze z karkonoskich schronisk – uznana za zabytek „Samotnia”, pochodząca z XIX w. Inne stale wypełnione wodą jeziora w tych górach występują jeszcze tylko w Śnieżnych Kotłach, które nazwę zawdzięczają pokrywie śnieżnej utrzymującej się w głęboko ocienionych miejscach przez cały rok.

Po polskiej stronie Karkonoszy znajduje się ok. 50 zgrupowań skałek, których zadziwiające kształty dały początek różnym legendom. Największe z karkonoskich skałek, Pielgrzymy, trzy skalne mury ciągnące się na długości 100 m i sięgające 25 m wysokości, mają być zaklętymi w kamień grzesznymi wędrowcami. Zdobitym powierzchnie bloków skalnych kociołkom wietrzeniowym przypisywano rolę mis, w których przed wiekami składano bogom ofiary. Z kolei silnie spękany, wysoki na 12 m Słonecznik nazywany bywa Diabelskim Kamieniem zgodnie z legendą o diable zamierzającym zasypać głazami Wielki Staw. Częściej używana nazwa Słonecznik nie pochodzi od rośliny, ale od słońca, którego pojawienie się nad skałką zwiastowało mieszkańcom położonych niżej wiosek południe. Twarożnik, Końskie Łby, Trzy Świnki, Kotki, Zamczysko, Paciorki – każde z tych miejsc swym wyglądem nasuwało uwiecznione w nazwie skojarzenia. Chybotki to z kolei kilkunetowe głazy, które człowiek bez wysiłku może wprawić

w ruch. Skałki takie znajdują się we wsi Przesieka i w Szklarskiej Porębie.

Jednym z miejsc najchętniej odwiedzanych w Szklarskiej Porębie jest wodospad Kamieńczyka. Najwyższy z karkonoskich wodospadów (wys. 27 m)

Pielgrzymy

Schronisko „Samotnia”

Wodospad Szklarki

opada do długiego skalistego wąwozu. Nieopodal Szklarskiej Poręby leży też o połowę mniejszy, ale niezwykle malowniczy wodospad Szklarki. W tej miejscowości znajdują się muzea poświęcone pisarzom Carlowi i Gerhartowi Hauptmannom oraz malarzowi Vlastimilowi Hofmanowi. Gerhart Hauptmann, noblista z 1912 r., mieszkał w willi w pobliskim Jagniątkowie, także zamienionej na muzeum.

Najbardziej znanym zabytkiem Karkonoszy jest budowla powstała daleko stąd. Przy drodze z Karpacza na Śnieżkę w połowie XIX w. zrekonstruowano kościół przeniesiony z miejscowości Vang w Norwegii. Ozdobiona wizerunkami wikingów, smoków, ornamentami roślinnymi i napisami runicznymi drewniana świątynia reprezentuje typową architekturę skandynawską XIII stulecia.

Kościół przeniesiony do Karpacza z norweskiej miejscowości Vang

GÓRY WAŁBRZYSKIE, ZE WZGLĘDU NA DZIAŁAJĄCE TU DO KOŃCA XX w. KOPALNIE WĘGLA KAMIENNEGO, NIE KOJARZĄ SIĘ Z MIEJSCEM SZCZEGÓLNICIE ATRAKCYJNYM. JEDNAK WARTO ODWIEDZIĆ TEN FRAGMENT SUDETÓW ŚRODKOWYCH DLA PIĘKNYCH PANORAM ROZPOŚCIERAJĄCYCH Z KILKU PUNKTÓW WIDOKOWYCH ORAZ INTERESUJĄCYCH ZABYTKÓW, Z RUINAMI ŚREDNIOWIECZNYCH WAROWNI I MONUMENTALNYM ZAMKIEM KSIĄŻ NA POGÓRZU WAŁBRZYSKIM NA CZELE.

Góry Wałbrzyskie rozciągają się od doliny Bobru i Nisy Szalonej na zachodzie po dolinę Bystrzycy na wschodzie. W ich skład wchodzi kilka masywów: Trójgarbu i Krąglaka, Chelmcza oraz Góry Czarne i Rybnicki Grzbiet z kulminacją całego pasma, Borową (853 m n.p.m.). Budują je skały o zróżnicowanej odporności (głównie paleozoiczne piaskowce, zlepińce i łupki z pokładami węgla kamiennego), dlatego mimo niewielkich wysokości bezwzględnych w rzeźbie zaznaczają się duże nachylenia stoków. Efektem permskich wylewów magmy są utworzone z porfirów i melafirów stożki wulkaniczne. Pokryte gęstymi, świerkowo-sosnowymi lasami naturalne elementy krajobrazu często trudno odróżnić od zalesionych hałd nieczynnego Zagłębia Wałbrzyskiego.

Na górującej nad Wałbrzychem porfirowej kopule Chelmcza znajduje się kamienna wieża widokowa

z 1888 r. Obok 22-metrowej wieży wznosi się znacznie przewyższająca ją maszt telekomunikacyjny oraz wielki krzyż. U stóp masywu leży jedno z najstarszych sudeckich uzdrowisk, Szczawno-Zdrój. Wśród jego znamienitych kuracjuszy byli m.in. Winston Churchill i Henryk Wieniawski, na cześć którego w pięknym neorokokowym Teatrze Zdrojowym z 1860 r. corocznie odbywa się festiwal skrzypcowy.

Wschodni fragment Gór Wałbrzyskich stanowi część Parku Krajobrazowego Sudetów Wałbrzyskich. Dla ochrony wyjątkowo urokliwego Pogórza Wałbrzyskiego utworzono Książański Park Krajobrazowy. Z malowniczą scenerią wzgórz pociętych skalistymi, głębokimi wąwozami Pełcznicy znakomicie harmonizują ruiny zamków Cisy i Stary Książ oraz ogromny zamek Książ otoczony wspinałymi ogrodami.

Części	Najwyższe szczyty
Masyw Trójgarbu i Krąglaka	Trójgarb - 778 m n.p.m.
Masyw Chelmcza	Chelmiec - 851 m n.p.m.
Góry Czarne i Rybnicki Grzbiet	Borowa - 853 m n.p.m.

Wieża wałbrzyskiego kościoła na tle Gór Wałbrzyskich

